

Dr. Tóth Dezső

M E G N Y I T Ó

Engedjék meg, hogy a Központi Bizottság Tudományos-, Köz-
oktatási és Kulturális Osztálya nevében tisztelettel és öröm-
mel üdvözöljem a mostani, ötödik művelődéelméleti nyári
egyetemet; örömmel és elismeréssel, különösen azért, mert
a munkásművelődés kérdését tűzte napirendjére. Nemcsak azt
bizonyítja ez a választás, hogy a KB közművelődési határoza-
ta, annak megvalósítási feladatai intenzíven élnek, cselek-
vésre késztetően hatnak közvéleményünkben, hanem azt is,
hogy az egyik kardinális kérdés, a munkásművelődés ügye is,
a figyelem középpontjában, a cselekvőkészség fókuszában áll.

Önök, kedves elvtársak, e nyári egyetem fórumain, a
munkásművelődést különböző szempontokból megközelítő előadások
sorát hallgatják, vitatják meg. Hadd jegyezzem meg: ennek a
rendkívül időszerűen kiemelt témának a taglalása akkor lesz,
akkor lehet igazán termékeny, ha a munkásművelődés kérdéseire
koncentrálva /nem mindig kimondottan ugyan/, de szüntelenül
szem előtt tartjuk a munkásosztály politikai, ideológiai tár-
sadalmi vezető szerepét is.

Miért lényeges ez? Azért, mert a közművelődés rendkívül összetett, komplex tartalma. A közművelődésnek azonban közvetlenül politikai, a hatalommal összefüggő tartalma, jelentősége is van, s így kibontakoztatása során mindvégig különös figyelmet kell szentelni osztályjellegének biztosítására.

Ne feledjük el: a kulturális nevelőmunka a proletárdiktatura egyik funkciója, amely ma a fejlett szocializmus építésének megkezdése idején a gazdasági szervező munkával egyetemben előtérbe került. Ugy is fogalmazhatnánk: a lenini kulturális forradalom a szocialista forradalom egész korszakának, a szocializmus és a fejlett szocializmus építésének, majd felépítésének szerves része, amely nélkül történelmi célkitűzéseinket nem valósíthatjuk meg. Természetesen a közművelődés nem azonos a proletárdiktatura kulturális nevelőmunkájával, sem pedig a kulturális forradalommal. Az azonban bizonyos, hogy a KB határozatában megfogalmazott, összetett, komplex tartalma révén ezeknek egyik leglényegesebb összetevője. A közművelődés jelentőségét az határozza meg, hogy a kulturális forradalom ma az eddigieknél közvetlenebbül válik a szocializmus felépítése, a fejlett szocializmus építése programjának szerves részévé; egyre fontosabb és kézzel foghatóbb jellemzője lesz társadalmunk szocialista karakterének. Ennek arányában - különös tekintettel a békés egymás mellett élés Helsinkii utáni körülményeire, - még nagyobb jelentőségre tesz szert a két világrendszer versenyében, ideológiai harcában. Végülis a kulturális forradalom

gyakorlatilag kibontakozó sokarcúsága egyre inkább az emberi tevékenység sokoldalúságát tükrözi, középpontjában a mind világosabban kirajzolódó, sokoldaluan kulturált, szocialista emberrel.

A közművelődés ilyen, a szocialista forradalom egészével összefüggő, végsősoron politikai jelentősége az, ami megkülönböztetett hangsúllyal köti kibontakozását és feladatait a munkásosztályhoz. Ebben az összefüggésben kell egyszerre látnunk a közművelődés összetettségét, általános érvényét, és ezen belül a munkásművelődés középponti jelentőségét.

Az egyik oldalon azt kell szem előtt tartanunk, hogy a közművelődés rendkívül összetett és egyetemes érvényű kategória. Ha a közművelődés nem azonosítható is a kulturális forradalommal, fejlődésünk jelenlegi szakaszában mégis a maga integráló tendenciájával ujszerű és közvetlen hordozója, kifejezője a kulturális forradalom összetett, mégis egységes, a szocialista társadalom egészét átható szerepének. Ma még általában külön beszélünk a valóság alapvető megközelítési formáiról, a tudományról, a művészetről, illetve azok eredményeinek intézményes és nem intézményes terjesztési, elsajátítási területeiről: az oktatásról és a közművelődésről. Ma még általában külön kényszerülünk megfogalmazni a kulturális területnek a társadalmi gyakorlattal,

a termeléssel, a közösségi élettel, a politikával, a tudatformálással való kapcsolatát. A közművelődés kategóriája azonban épp ebben a vonatkozásban jelent újszerűt: egyetlen összefüggő feladatrendszerben és gyakorlatilag juttatja érvényre a kultúra tág jelentőségét /az általános, az ideológiai, a politikai, a szakmai, a művészeti műveltségre, az erkölcsre, az életmódra, a szabadidő kihasználására terjedő érvényét, / ugyanakkor ennek a tágan, összetetten értelmezett kulturának a termeléssel, a szocialista közösségi formák életével, a szocialista demokratizmussal, az egyenlőtlenségek csökkentésének társadalompolitikai törekvéseivel való kölcsönhatását, azaz a társadalmi gyakorlattal való kapcsolatát. Félreérthetetlenül kifejezésre juttatja ezenkívül a kultúra terjesztésének, befogadásának, valamint aktív és közösségi művelésének egységét.

Ha azonban egyenként szemügyre vesszük ennek a rendkívül összetett tartalmu kategóriának a tényezőit /termelési, politikai, ideológiai, társadalmi-közösségi, erkölcsi összetevőit/, akkor nyilvánvaló, hogy mindezek kibontakozásában elsősorban a munkásosztály az érdekelt, hogy mindezek kibontakoztatására elsősorban a munkásosztály képes és hivatott. Nyilvánvalóan ezzel függ össze, hogy a Központi Bizottságnak a munkásosztály társadalmi szerepe fejlesztéséről, helyzetének további javításáról szóló határozata nemcsak az eddigieknél nagyobb arányban elemezte a munkás-

osztály művelődésének, szakképzettségének helyzetét, s hívta fel erőteljesebben a figyelmet az ezzel összefüggő feladatokra, hanem az is, hogy azokat minden eddiginél szorosabban kapcsolta össze a munkásosztály vezető szerepével, a termelés követelményeivel, az üzemi demokrácia fejlesztésével.

A munkásművelődés tárgyalásának tehát - ha szabad ezt a szót használnom - az a dialektikája, hogy egy meghatározó tényezőt kell vizsgálnunk, de mindazzal a tágabban, egyetemesebben is összefüggésben, amelyet meghatároz. S ennek az általános módszernek a kulcsa éppenséggel a munkásosztály politikai vezető szerepének természete, jellege. A munkásművelődés helyes értelmezése épp ebben a vonatkozásban közvetlenül függ össze a munkásosztály vezetőszerepének marxista-leninista megítélésével. Közelebbről: a munkásművelődés azért társadalmunk kulturális felemelkedésének kulcskérdése, mert a munkásosztály egész szocialista társadalmunk vezető ereje. Ahogyan a munkásosztálynak történelmi hivatása, hogy a többi dolgozó osztállyal, réteggel szövetségben az azok érdekeit is szolgáló szocialista társadalom felépítését vezesse, ugyanúgy kulturájának kibontakozása is az osztálytársadalmi kulturális fejlődés záloga. Ezért a munkásművelődés osztálytársadalmi szerepének, egyben politikai vezetőszerepének csorbitását jelenti, ha a munkásművelődésen valami elkülönítettet, például a prolet-

kult mintájára, vagy annak távoli lecsapódásaként, munkás-
művelődésen valami zárt, külön, esetleg valami folytonosság
nélküli radikálisan új kulturát értünk. Leninnek az ilyen
nézetekkel folytatott vitája az egész szocialista kulturális
forradalom számára világossá tette, hogy a munkásosztály
ideológiája és kulturája az egyetemes emberi kultúra évez-
redes eredményeinek kritikai elsajátításán alapszik. Nem
valamiféle speciális leszűkített értelmű munkáspolitiká, ha-
nem a munkásosztály történelmi hivatását kifejezésre juttató
szocialista kulturpolitika biztosít ma az emberiség klasszi-
kus kulturális értékkincseinek igazi otthont. Ennek az elv-
nek és gyakorlati megvalósításának köszönhető, hogy a szo-
cializmust építő országok kulturális életét a klasszikus
kulturális értékek rendkívüli megbecsülése és közkinccsé vá-
lása jellemzi, hogy a világ első munkáshatalmának országá-
ban, a SZU-ban a mult értékei oly szervesen épülnek a szo-
cialista jelen mindennapjainak világába. Ebben az összefüg-
gésben a munkásosztály kulturáját bátran nevezhetjük az
összemberi értékek megőrzőjének, az emberiség emlékezetének.

És arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a munkásosz-
tály a maga osztályérdekeinek érvényesítése révén, osztály-
céljainak megvalósítása során

- szövetségi politikájával, a szocialista demokratiz-
mus fejlesztésével, a város és a falu, a szellemi és a fi-
zikai munka közti különbségek, a szociális kulturális egyen-
lőtlenségek csökkentésével egységesebbé

- áldozatos munkájával, pártjának, államának gazdasági szervezőtevékenységével gazdagabbá

- kulturális nevelőmunkájával társadalmilag tudatosabbá, műveltebbé

- a munkának a társadalmi értékrend középpontjába állításával, közösségi erkölcsének terjesztésével morálisan fejlettebbé érlelte, alakította a magyar nép társadalmát, mint valaha is volt, s mint a polgári nemzet keretei között egyáltalán lehetett volna. A munkásosztály annak révén, hogy vezető ereje a szocialista társadalomnak, vezető ereje egy szersmind az új szocialista nemzetnek is, ezért eleve folytonosságot teremt a nemzet múltja és jelene közt: a magyar nép forradalmi és függetlenségi harcait, történelmének, kulturájának haladó örökségét, értékeit a szocialista hazafiság szerves, aktív tényezőjévé avatja. S mindezt elválaszthatatlanul összekapcsolja az internacionalizmussal, amely szocializmust építő társadalmunkat az emberi haladás erőihez, a nemzetközi munkásmozgalomhoz, mindennek előtt a testvéri szocialista nemzetek közösségéhez kapcsolta és kapcsolja.

A munkásosztály ugyanakkor éppen ennek az egyetemes és nemzeti folytonosságnak az alapján a kultúra továbbfejlődésének is legfőbb hajtóereje, a kultúra szüntelen megújítója is.

A közművelődési program a szocialista életforma, a szocialista ember fejlődési, fejlesztési programja. Éppen ezért egyik központi feladata ahhoz hozzájárulni, hogy a munkásosztály erkölcsi, ideológiai arculata, a nagyüzemi termeléssel összefüggő kollektív szelleme, mindazok a kollektív vonások, amelyek történelmi szerepének betöltésére teszik hivatottá, mindazok elterjedjenek, általánossá, osztársadalmivá váljanak.

Épp ezért el kell háritani minden - a mindennapi életben persze enyhébben, a hangsúlyok egyoldalúságában megmutatkozó - olyanfajta nézetet, amely szerint, aki munkás, annak a kulturális, életformabeli igényei fenntartás nélkül és mindenestül abszolút mércét jelentenek.

Ez a sokszor demagóg fellépésektől sem visszariadó szemlélet egyáltalán nem veszi figyelembe a munkásosztály rétegzettségét, ezen belül kulturális rétegzettségét. Figyelmen kívül hagyja, hogy munkásnak, igazi munkásnak sem születik az ember, hanem azzá lesz, azzá válik. Mint ahogyan kategórikusan el kell háritanunk annak a szemléletnek különböző változatait is, amelyek azt véli, még ma is, hogy a munkás a kultúra passzív befogadója, hogy valamiféle felvilágosító tevékenység tárgya, akit kulturális elmáradottságából fel kell emelni, vagy éppen fel se lehet emelni.

Az ilyenfajta nézeteket elutasítva állítjuk, hogy a munkásművelődés legfőbb bázisa, ereje maga a munkásosztály. Mindenekelőtt az a rétege, amely a legnagyobb politikai súlyal rendelkezik: a nagyüzemi munkásság, az egyes üzemeken belül a közvéleményt meghatározó szakmunkások, a szocialista brigádok. Mert ehhez a réteghez igazodnak a fiatalok, a kevésbé képzettek, a kevésbé tudatosak, azok, akik a parasztságból viszonylag frissen kerültek a munkásság soraiba. Ez a réteg szól érdemben a termelési folyamat, az üzemi élet kérdéseire, ennek van tekintélye, közösségformáló ereje. Ezért kell a közművelődésben is elsősorban rájuk építeni. Általános elv legyen tehát, hogy a munkásművelődés kérdéseit sem nélkülük, sem ellenükre előbbre vinni nem lehet és nem szabad. Csakis aktivitásukra, kezdeményezéseikre, igényeikre építve lehet e téren eredményes munkát folytatni.

A munkásművelődés önmagában is rendkívül összetett, de meggyőződésem, hogy az e téren is szerteágazó tevékenység legfőbb kiindulási pontjának magának a munkának kell lennie. Tartsuk szem előtt azokat a vonatkozásokat, amelyek ma a munkásosztály széles rétegeinek kulturájából hiányoznak. De ezeknek a hiányoknak a pótlására, a műveltség teljessé tételére mindig abból induljunk ki, ami a munkásosztály élő kulturájában, mindennapi műveltségében már megvan, már adva van. Ez pedig elsősorban az, ami a mindennapi munkát viszonylag közvetlenül övezi, s ami egyaránt magában foglal isme-

réteket, kulturális, művészeti elemeket és főként erkölcsi közösségi tartalmakat. A mindennapi munkának ez a tartománya az, amelyben minden egyes munkás közvetlenül érdekelt, amely éppen ezért kiszélesíthető, s amelyhez a még hiányzó vagy nem teljes kulturális tényezők szervezeten hozzákapcsolhatók.

Hogy a munkásművelődés legfőbb bázisa; ereje maga a munkásosztály, az rendkívül kézzelfoghatóan fejeződik ki mindabban, amit a központi bizottság a szocialista brigádmozgalommal kapcsolatban leszögezett. Nem véletlen, hogy a határozat a művelődést a termelés kapcsán kialakuló munkahelyi közösségi formákhoz, mindenekelőtt a szocialista brigádokhoz kötötte. Nem pusztán ezek kulturális vállalásai miatt, hanem azért is, mert a szocialista brigádok sok szempontból társadalmunk legirányadóbb közösségi formái. Ennek a mozgalomnak társadalmi méretű gyakorlatában bizonyosodik ugyanis be kézzelfoghatóan, hogy a szocialista művelődés a termelő, a tanuló, a közéletet élő, a szórakozó, a pihenő ember tevékenységére, elsősorban a munkához kapcsolódó közösség révén terjedhet ki úgy, hogy egyben az adott közösséget is erősíti.

Ugyanakkor le kell küzdeni, éppen a brigádok kulturális életének fejlesztése érdekében, a kulturális vállalások formalizmusát. Jobban fel kell figyelni azokra a kezdeményezé-

sekre, amelyek révén a munkásság maga teremti meg önképzésének egyes formáit. Általánosítani kell a brigádklubok-önképzőkörök-könyvtárak új formáinak tapasztalatait, ahol ilyenek vannak, a lehetőségekhez képest biztosítani kell tevékenységük jobb feltételeit. Általánosítanunk kell a szakmai továbbképzésre, a felnőttoktatásban való részvételre való, elsősorban erkölcsi ösztönzés új formáit. Ma már sok helyen ingyenes tankönyvek juttatásával, a tanulmányi szabadság konkrét feltételeinek készséges biztosításával, a jó tanulmányi eredmények szerény jutalmazásával kap formát az az ösztönzés, amit elsősorban nem is az anyagiak jellemeznek, hanem az ilyen gesztusok légkörteremtő ereje.

Arról se feledkezzünk meg, hogy a munkásművelődés előmozdítása egész közművelődésünk ügye, amelyben megkülönböztetett szerepe van a szakszervezetnek, amelynek a munkáosztályt érintő valamennyi művelődési formát össze kell fognia; amelyben rendkívül nagy és még kellőképpen ki nem aknázott potenciális szerepe van, illetve kell lennie az üzemi értelmiségnek, /amely ismeri a helyi körülményeket, a termelési és emberi feltételeket s amely ma már döntő százalékban a munkáosztály soraiból került ki/. Az is köztudott, hogy a munkásművelődés ügye nem kis mértékben a különböző rendű és rangú gazdasági vezetők magatartásától és példamutatásától is függ. Rendkívül fontos, hogy helytelenül értelmezett lokálpatriotizmus és presztizs-viszályok

ne tartsák vissza őket olyan anyagi áldozatok meghozatalától, amelyből nem csupán az üzem dolgozói, hanem környékének lakossága is részesül. Ami a legfontosabb: a gazdasági vezetők - durván szólva - ne csak pénzt, hanem meggyőződést is adjanak, ne csak feladatot lássanak a közművelődésben, hanem ha közvetve is, a termelésnek és mindenképpen a jövőnek egyik legfontosabb tényezőjét: lássanak benne embert formáló termelési, politikai és szellemi erőt.

A feladat megoldása közben arra is figyelmet kell szentelni, hogy akadnak még csak a szakmai műveltségre, csak a művészeti kulturára, azaz csak valamilyen "rész"-re eső, egyoldalú hangsúlyok. Előfordul még, hogy - az egyébként igen fontos - iskolázottság /a "bizonyítvány"/ egyedüli mércévé, a számszerűen tervezhető ismeretgyarapítási célok szinte egyedüli mutatójává válik. Holott ez csak korlátozott eredményekre vezethet, illetve tévedések forrásává válhat, éppen mert a szemléleti, erkölcsi, magatartásbeli, az életformával összefüggő vonatkozások mellőzésével párosul. Világosabbá kell még sokhelyütt tenni, hogy a feltételektől függően a feladatoknak - az általános iskolai hiányok pótlásától kezdve - fontossági sorrendje lehet, és kell is lennie, de ez sohasem jelentheti a közművelődés sokoldalúság-igényének csorbitását, mégkevésbé feladását, gyakorlati érvényesítésének elhanyagolását.

Erősíteni kell még a közös, összehangolt kezdeményezést, cselekvést, le kell még küzdeni a szervek, intézmények öntudatlan, de ténylegesen káros "kisajátítási", bezárkózási reflexeit. Nem egy helyen kell még megértetni, hogy a feladatok végrehajtási lehetősége nem az anyagi feltételek központi javításának mechanikus függvénye. El kell ma még oszlatni olyan illuziókat, amelyek elfedik, hogy a szocialista brigádok kulturális akciói sokszor közösek ugyan, de nem közösségek. S el kell oszlatni azt az elég sokhelyütt még érvényes szemléletet is, amely a szocialista brigádmozgalmat kizárólag a munkaverseny szervezési keretének tekinti.

Kedves Elvtársak, ha emlékeznek rá, a Központi Bizottság közművelődési határozatának első, kezdeti végrehajtási szakaszára esett a XI. kongresszusra való felkészülés, majd maga a kongresszus. Ezért, s talán a gazdasági feladatok előtérbe kerülése miatt, s talán a közművelődés kétségtelenül szűkös anyagi ellátottsága miatt is, mintha lett volna egy olyan periódus, amelyben némi kétely kapott volna hangot a közművelődési program végrehajthatóságát illetően. Ez a szkepszis indokolatlan volt. Ugy érzem, azóta fokozatosan meg is szűnt. Megértettük és egyre jobban megértjük, hogy a kongresszus, amelyik az akkor friss közművelődési határozatot jóváhagyta, de kérdéseivel részleteiben nem foglalkozott - a legfontosabbat a közművelődéssel kapcsolatban is azzal az általános hangsúlyával mondta,

hogy a párthatározatokat végre kell hajtani. Ilyen határozat a közművelődésre vonatkozó is. Megértettük és egyre jobban megértjük, hogy végrehajtását nem lehet és nem szabad kizárólag az anyagi eszközök függvényévé tenni. A közművelődési szemlélet érvényre juttatása, a számtalan elvi, tartalmi, módszertani és sorrendiségi kérdés tisztázása; a szervezeti formák, keretek tökéletesítése, a rendelkezésre álló, valóban szűkös anyagi és szellemi erők ésszerűbb kihasználása, jobb koordinálása és koncentrálása - mind mennyi lényeges, és nem beruházás-igényes feladat. Bőven van tehát munkalehetőség. Nyilvánvalóan ennek a felismerésnek a jegyében kezdődött ez a mostani Nyári Egyetem is, amelynek előadássorozata ennek a hosszutávú társadalmi méretű, sok erőt, időt, áldozatot igénylő munkának része és segítője. Szükségszerűen és harmónikusán illeszkedik ez az erőfeszítés is a távlati célok megvalósításába, a fejlett szocializmus építésének egyetemes munkájába.

Kérem engedjék meg, hogy a Központi Bizottság Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztálya nevében mindannyiunknak hasznos, eredményes tanácskozást kívánjak.